

Inzaaien: de laatste poging tot de ontginning van de natuur

De natuur in Nederland staat geweldig onder druk. Allerlei soorten planten en dieren dreigen uit ons dichtbevolkte land te verdwijnen. Rode Lijsten geven een even dik als treurig overzicht over deze dramatische crisis.

Het is te begrijpen dat steeds meer mensen iets concreets willen ondernemen om het tij te keren. Het inbrengen van gewenste plantensoorten, met behulp van zaad of maaisel, is daarbij een maatregel die steeds vaker wordt toegepast, zowel in de stad als in natuurgebieden. In dit artikel plaats ik hier kritische kanttekeningen bij. Daarbij neem ik vooral de begrippen 'natuur' en 'cultuur' onder de loep, om zo stem te geven aan tal van floristen, taxonomen en ecologen die bezwaren hebben tegen inzaaien.

Het Nederlandse landschap op de schop

In zijn recente boek [Het landschap, de mensen. Nederland 1850-1940](#) schetst Auke van der Woud¹ op indringende wijze hoe het Nederlandse landschap 'in cultuur'

werd gebracht. In 1850 bestond ons land nog voor het overgrote deel uit woeste gronden: grotendeels onbewerkte terreinen die in gemeenschappelijk bezit waren. Klemmend wordt de uitgestrektheid van deze vrijwel onbewoonde gebieden beschreven. We kunnen ons er nauwelijks meer een voorstelling van maken. Dat het land onontgonnen en onbewerkt was, wilde niet zeggen dat het niet gebruikt werd. De heidevelden vormden een vitale schakel in het landbouwsysteem op het zand, in de moerassen werden biezen en twijgen gesneden om als vlechtmateriaal te dienen, de veengebieden leverden brandstof voor de boeren uit de omgeving. Zelfs de stuivende duinen leverden nog vlechtmateriaal op in de vorm van Helm. Wat de natuur opbracht, werd gebruikt en door de juiste be-

heermaatregelen werd de vegetatie zo beïnvloed dat het de boeren de meeste opbrengst leverde.

Vanaf 1850 wordt – sterk ideologisch gedreven door een maakbaarheids- en vooruitgangsgeloof – alles in het werk gesteld om de woeste gronden om te zetten in productieve landbouwgrond. Waar dit niet mogelijk was omdat de bodem te arm was, of, later, omdat landbouw nauwelijks rendabel was door de invoer van landbouwproducten uit verre landen, werden bossen aangelegd. Door deze grootschalige ontginningen veranderde het Nederlandse landschap in honderd jaar compleet, van wilde natuur in het midden van de 19e eeuw naar een geordend geheel waarin alles bedoeld was. *'Echt volgens ons eigen ideaal, alles netjes in laatjes en vakjes'*,

Zelfs in relatief intensief gebruikte landbouwsystemen zoals akkers komt natuur voor in de vorm van spontaan optredende akker(on)kruiden.
Foto: Rense Haveman.

zoals de achterkant van Van der Woud's boek laat lezen. De omkering was totaal: de mensen hadden het eeuwenlang moeten doen met wat de natuur opbracht en ze leefden in grote afhankelijkheid van hun omgeving. In de nieuwe werkelijkheid echter konden ze doelgericht landbouw bedrijven en zelf dicteren wat het land zou moeten opbrengen.

Deze omkering had niet alleen grote invloed op de welvaart van de Nederlandse bevolking, maar ook op de in het wild levende planten en dieren. Allereerst verloren soorten grote delen van hun leefgebied, doordat hele landschappen verdwenen en veranderden in landbouwgebied. Als gevolg van de cultuurtechnische ingrepen kon de landbouw bovendien steeds verder intensiveren, waardoor de kleine eilandjes resterend 'oud landschap' van lieverlee steeds sterker beïnvloed werden door de mens, waardoor ze steeds minder geschikt werden voor de oorspronkelijke bewoners. Bovendien verdwenen door de steeds toeneemende intensivering ook soorten die aanvankelijk nog een plek hadden in het landbouwsysteem van na de omwenteling. Het gevolg: een troosteloos, leeg landschap. Het door Carson (1962) geschetste schrikbeeld van een *Silent spring* is daarmee overdoevend waar geworden.²

Natuur: het onbedoelde

Aan de hand van de geschetste historische ontwikkeling kan ik heel gemakkelijk duidelijk maken wat de verhouding is tussen cultuur en natuur. Cultuur heeft alles te maken met doelbewust handelen van mensen, het is dat wat door de mens *be-doel-d* wordt. Doelen stellen is normatief, het vooronder-

Onbedoelde natuur: Valkruid op een schietbaan bij Harskamp.
Foto: Rense Haveman.

stelt een gedachte over wat goed is en wat niet. Natuur daarentegen, is onbedoeld en er is geen goede of slechte natuur. Natuur is niet per se onbeïnvloed, maar zonder doel en norm. De heidevegetatie op de woeste gronden van de hogere zandgronden bijvoorbeeld, was ontstaan door het rooien van bomen en werd in stand gehouden door branden, grazen en plaggen. De soorten kwamen hier vanzelf, van nature. Struikhei en Dophei, Bochtige smele, Pijpenstrootje en schapengrassen vormden over grote oppervlakte de belangrijkste ingrediënten van de vegetatie. Op de rijkere plaatsen kwamen spontaan Valkruid, Hondsviooltje (*Viola canina*) en Klokjesgentiaan (*Gentiana pneumonanthe*) voor. Veel sterker door de mens beïnvloed is de vegetatie op de echte cultuurgronden, zoals de akkers. Op de zandgronden waren het Korensla

(*Arnosaris minima*) en Korenbloem (*Centaurea cyanus*), op de rijkere Grote klaproos (*Papaver rhoeas*) en Doffe ereprijs (*Veronica opaca*). Toch zijn deze wilde planten hier net zo onbedoeld als Valkruid (*Arnica montana*) in de heide, zoals de aanduiding onkruid al duidelijk maakt. Zelfs voor de begroeiing tussen de straatstenen en stoeptegels geldt hetzelfde. Niemand heeft met het aanleggen van een klinkerstraat de bedoeling om hier een vegetatie van Liggend vetmuur (*Sagina procumbens*) en Zilvermos (*Bryum argenteum*) te ontwikkelen, maar deze soorten komen er zonder vooropgezet doel, en misschien zelfs ongewild. Dat is het verschil tussen cultuur enerzijds, en natuur anderzijds: cultuur is aan de menselijke bedoeling onderworpen, natuur onttrekt zich hieraan, het is spontaan. Hoe

Onbedoelde natuur: Rode schijnspurrie in de voegen van een klinkerstraat. Foto: Ed Stikvoort, Saxifraga.

sterk ook de beïnvloeding, hoe sterk ook het gebruik: de vegetatie is niet doelbewust aangelegd.

Natuur door inzaaien?

Inzaaien is een doel-bewuste handeling om een gewenste soort terug te brengen, of om een bijzonder vegetatietype te ontwikkelen. Zelfs als het doelbewuste verhuld wordt door niet rechtstreeks in te zaaien maar maaisel in te brengen blijft het een doelbewuste handeling, namelijk om de natuur te vormen naar een ideaalbeeld. Ook dit is normatief: het doel vooronderstelt een gedachte over wat ergens hoort, wat goed is en wat niet. *'Alles netjes in laatjes en vakjes...'*

Inzaaien heeft hiermee dezelfde grondhouding als de ontginningen waarmee dit verhaal begon: de drang van de mens om zijn

omgeving naar zijn hand te zetten. De natuur als maakbaar product, zoals bieten of melk. Daarmee is het echter geen natuur meer, maar cultuur, zoals een tuin. Hoewel het er mooi en goed uit kan zien, is het wat Kowarik (1992) aanduidt als 'symbolische natuur'.³ Door inzaaien wordt de natuur niet geholpen, maar buiten spel gezet. De natuur wordt ontnomen wat haar het eigenste is: het onbe-doel-de. Inzaaien leidt niet tot natuurherstel, het is ten diepste de nekslag voor de laatste stukjes natuur die ons resten doordat het de natuur niet in haar waarde laat, maar in cultuur brengt: de echo van de ontginningen in de 19^e en 20^e eeuw.

Een tuin kan heel mooi zijn, maar het zegt vooral iets over de tuinier. Het vinden van een spontaan optredende zeldzame soort, of het beschrijven van het uit zichzelf

gevestigde simpele vegetatietype tussen de stoeptegels geeft juist zo veel voldoening doordat het ons iets vertelt over wat buiten onszelf ligt. In tegenstelling tot een tuin leert het ons niet iets over onszelf, maar leidt het tot begrip van de natuur. Willen we de dramatische achteruitgang van de biodiversiteit stoppen, dan zullen we dat begrip hard nodig hebben.

Tekst: Rense Haveman

Bronnen

1. Carson, R. 1962. Silent Spring. Houghton Mifflin Company, Boston, 368 pp.
2. Kowarik, I. 1992. Das Besondere der städtischen Flora und Vegetation. Schriftenreihe des Deutschen Rates für Landespflege Heft 61: 33-47.
3. Van der Woud, A. 2020. Het landschap, de mensen. Nederland 1850-1940. Prometheus, Amsterdam, 445 pp.